

ІСТОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ ІМЕННИХ ПОВНИХ ВІДМІНЮВАНИХ ФОРМ ПРИКМЕТНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Здійснено аналіз лінгвоісторіографічної літератури щодо проблеми історико-морфологічного вивчення форм прикметника, визначено основні тенденції цих досліджень у роботах мовознавців XIX–XX ст.

Ключові слова: лінгвоісторіографічний аспект, прикметникові форми, атрибутивна функція, субстантивне значення.

Осуществлен анализ лингвоисториографической литературы по проблеме историко-морфологического изучения форм имени прилагательного. Определены основные тенденции исследований в работах языковедов XIX–XX в.

Ключевые слова: лингвоисториографический аспект, формы прилагательного, атрибутивная функция, субстантивное значение.

This article represents the analysis of lingvohistoriographical literature that introduces the problem of historical and morphological studying of the adjective's forms. There are determined the main tendencies of researches in linguists' works of XIX–XX centuries.

Keywords: The lingvohistoriographic aspect, the adjectives forms, the attributive function, the substantives value.

Системний семантико-граматичний підхід до вивчення прикметника як частини мови відкриває перспективи опрацювання їхнього статусу як складних функціональних одиниць. Звернення до прикметника в лексико-семантичних і семантико-синтаксичних аспектах дає змогу з'ясувати його місце в мовній структурі, окреслити категоріальні властивості, розмаїття комунікативних можливостей. Неоднакові погляди науковців на природу прикметника – визнання його базовою чи периферійною частиною мови, участь у формуванні атрибутивних і предикативних відношень – засвідчують багатомірний характер цих слів, трансформаційність їхніх функцій. Усебічне врахування різноманітних умов реалізації прикметникового потенціалу показало, що ад'єктиви у своїй сукупній характеристиці становлять один із основних класів граматичної структури мови.

Комплексне дослідження властивостей прикметникових форм у слов'янських мовах дало можливість створити картину їхнього функціонально-категоріального діапазону в кожній мові з урахуванням особливостей її організації. Типологічно-зіставний аналіз українських, російських і польських прикметників з урахуванням семантико-структурної специфікації інших слов'янських мов свідчить про єдність прикметника як явища з розвинутою системою лексичних значень і граматичних форм.

Метою статті є аналіз розвитку іменних повних форм прикметника, що передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) визначити відповідне коло питань з історії розвитку прикметникових форм, що привертало увагу лінгвістичних дослідників;
- 2) з'ясувати, хто з лінгвістів займався історико-морфологічним дослідженням прикметникових форм в українській мові;
- 3) дослідити, що залишилося поза увагою дослідників;
- 4) показати, які положення лінгвістів минулого у дослідженні іменних форм прикметника зберегли свою значимість для сучасного мовознавства.

Клас прикметників у слов'янських мовах чітко відмежований від іменників, прислівників та дієслів, що вирізняє ці мови в колі інших індоєвропейських. При значній спільності комунікативно-інформативного й когнітивного потенціалу прикметники виявили в різних слов'янських мовах своєрідність лексико-семантичних і граматичних показників, умов уживання, специфічну реалізацію атрибутивних і предикативних властивостей, особливості вживання повних і коротких форм тощо.

У праслов'янській мові, що реконструюється як відгалуження загальноіндоєвропейської мови і спільне джерело походження сучасних слов'янських мов, відбулися значні зміни в системі іменних форм. Одним із виразних наслідків процесу морфологічної уніфікації потрібно вважати закріплення закінчень Н. в. за граматичним родом і втрату розрізнявальної сили колишнього звукового виду основи. Іменам були властиві такі показники родової приналежності в Н. в.: -ъ- – іменники чоловічого роду, -о- – іменники середнього роду (зрідка цією флексією оформлялися також іменники чоловічого роду), -а- – іменники жіночого роду (також невелика кількість іменників чоловічого роду). Що ж до

прикметників із властивим їм залежним характером родових форм, то в праслов'янській мові відбувся повний перерозподіл їх між -о-, -jo- основами (чоловічий і середній рід) та -а-, -ja- основами (жіночий рід). Визначальними словозмінними категоріями в системі прикметника стали родові форми, конкретне вираження яких залежало від числа й відмінка іменника [2, с. 304, 306].

Іменні прикметники з відповідними модифікаціями, що виявилися у виразній функціональній спеціалізації, різною мірою зберігаються в сучасних слов'янських мовах. Процес функціонального звуження іменних прикметників, на зміну яким прийшли повні (або займенникові форми), розпочався, очевидно, ще в праслов'янській мові.

У загальній проблемі походження повних прикметникових форм найбільшої уваги заслуговують такі аспекти: первинне значення новосформованого морфологічного різновиду прикметників, шляхи стабілізації відмінкових флексій, зв'язок праслов'янських повних прикметників із відповідним морфологічним явищем у балтійських мовах.

В основі повних прикметників праслов'янської мови лежить поєднання родової форми іменного прикметника з відповідною родовою формою вказівного займенника. Наслідком такого поєднання були праслов'янські повні прикметники, які на початковому етапі свого функціонування становили синтаксичне поєднання двох слів із властивими їм відмінковими й числовими формами. Семантично-функціональна нівеляція займенникового елемента в специфічному словосполученні «іменний прикметник + вказівний займенник» і фонетично-морфологічні зміни, унаслідок яких колишній займенник став частиною флексії повних прикметників, були основними етапами формування нового типу прикметників у праслов'янській мові.

У спеціальній науковій літературі існує кілька поглядів на походження повних прикметникових форм і ті ознаки, за якими вони функціонально відрізнялися від генетично первинних іменних прикметників. За найпоширенішим із цих поглядів, повні прикметникові форми виражали ознаку вже відомого, раніше названого предмета, тобто вказували на його означеність. Найповнішу тезу про вираження відношення означеності повними прикметниками

вперше висловив Ф. Міклошич. На його думку, повні прикметники вказували на позначений прикметником та іменником предмет, уже відомий або раніше згаданий. Поєднання повних прикметників із точно названим або ж тільки приєднаним у думці іменником відбувається в акті мовлення не вперше, його треба розуміти як уже здійснене на попередньому етапі. Іменні форми вказують на предмет, позначений прикметником та іменником, як на раніше не відомий.

Виходячи з аналізу пам'яток старослов'янської мови, які в більшості випадків є перекладами канонічних текстів із давньогрецьких оригіналів, Ф. Міклошич фактично ототожнив уживання повних прикметникових форм з тими випадками, коли в мові оригіналу, якій властиве протиставлення означеності/неозначеності за допомогою спеціальних граматичних показників, уживався означений або неозначений артикль. У праслов'янській мові, на думку вченого, функціонально до означеного артикля наближався анафоричний займенник *јь, ја, је*, поява якого в позиції після іменної прикметникової форми сигналізувала означеність відповідного поняття або предмета.

Також беручи до уваги поняття означеності/неозначеності, інший дослідник А. Лескін наголошував, що прикметник, який є атрибутом відповідного іменника, виступає в членній формі тоді, коли атрибут пов'язується з певним, відомим взагалі або з контексту предметом.

До такої характеристики повних прикметникових форм щодо їх функціональної специфіки також в основному приєднувався А. Мейє, указуючи на відсутність означеного й неозначеного артикля в праслов'янській мові і кваліфікуючи особливу прикметникову форму, що виступає означенням при відомому іменнику, як своєрідний анафоричний показник означеності. Мовознавець підкреслював, що прикметник – присудок або прикметник – означення до іменника неозначеного ніколи не мав членної форми в праслов'янській мові [2, с. 357–358].

Теорія Ф. Міклошича знайшла підтримку в працях таких дослідників, як С. Кульбакін, Й. Лось, О. Белич, Й. Гамм, Л. Якубінський, Т. Лер-Сплавінський та ін. На думку більшості дослідників, що приєдналися до ідей Ф. Міклошича про специфіку

означеності / неозначеності в повних та іменних формах прикметника, уживання повного прикметника надає означеності іменнику, з яким прикметник перебуває в атрибутивному зв'язку, а не самому прикметникові – ознаці предмета (означеність ознаки).

Як показують дослідження старослов'янських текстів, поява повних прикметникових форм відповідно до конструкцій з означеним артиклем мови оригіналу досить далека від послідовності, точної відповідності в перекладах. До характерних випадків непослідовності вживання повних та іменних прикметників належать, зокрема, такі: а) у перекладі іменна прикметникова форма – в оригіналі наявний артикль; б) у перекладі прикметник, утворений від іменника з локативним значенням, виступає в повній формі – в оригінальному тексті артикль відсутній; в) прикметник, що входить до складу фразеологічної одиниці, у старослов'янській мові має повну форму – у тексті оригіналу артикль відсутній; г) повна прикметникова форма часто виступає замість форми кличного «відмінка», якому в оригіналі відповідає кличний відмінок без артикля; д) прикметники з суфіксом -ьскъ-, близькі за значенням до присвійних, часто виступають в іменній формі, тоді як у давньогрецькій мові Р. в. іменника має при собі артикль; е) старослов'янській мові в багатьох випадках властиві субстантивовані прикметники в повній формі, яким в оригіналі відповідають конструкції без артикля. На відсутності повної відповідності між оригінальними й перекладними текстами щодо кореляції між конструкціями з артиклем і повними прикметниковими формами, на порушенні принципу означеності наголошує також М. Гонюська. За свідченнями дослідниці, у Маріїнському Євангелії нараховується сімнадцять типових прикладів повторення раніше згаданих прикметника й іменника, тобто таких випадків, що можуть ілюструвати зв'язок між іменними й повними прикметниковими формами на основі принципу означеності. В одинадцяти випадках поява повних форм справді відповідає класичному принципіві, з якого й випливає погляд Ф. Міклошича та його послідовників на первинне функціональне призначення повних прикметників у праслов'янській мові. В інших шести випадках повторного вживання прикметника й іменника замість повних виступають іменні форми.

Теорія означеності/неозначеності знайшла відображення в перекладних текстах у переважній більшості випадків через вплив мовних особливостей оригінальних текстів, проте це не є надійним, достатнім критерієм оцінки співвідношення між значенням іменних і повних прикметникових форм як у праслов'янській, так і в старослов'янській мовах.

Показуючи на багатьох конкретних прикладах бездоказовість уживання повних прикметників за принципом означеності, деякі дослідники відійшли від традиційного погляду на новосформований морфологічний різновид у системі праслов'янського прикметника, від ототожнення займенників *јь, ја, је* з означеним артиклем. Наприклад, Й. Курц, аналізуючи природу займенників, унаслідок поєднання яких з іменними формами виник новий прикметниковий тип, робить висновок, що ці займенники мали вказівне (дейктичне) значення. Він підкреслює, що значення слов'янського повного прикметника не можна виводити тільки з грецьких оригінальних текстів. У давньогрецькій мові, якій був властивий артикль і перед іменником, протиставлення вживання в текстах іменників за означеністю/неозначеністю було послідовним, закономірним явищем. На думку Й. Курца, слов'янські повні прикметники, крім тих випадків, коли їх уживання частково пояснювалося впливом давньогрецьких оригінальних текстів, засвідчують сліди власної, тільки їм властивої первинної специфіки. Ця специфіка полягає в тому, що постпозитивний займенник надавав словосполученню іменник + прикметник значення особливої детермінації. Займенником підкреслювалися специфічні індивідуальні властивості предметів завдяки підкресленню, виділенню прикметника. Якщо ж прикметник виступав самостійно, без іменника, то вказівний займенник надавав йому субстантивованого значення; отже, первинна функція повних прикметників полягала в сильному наголошенні, диференціації ознак. Учений припускає, що субстантивне значення було первинним у повних прикметниках навіть у випадку їх приєднання як атрибутів до іменників, які перебували щодо них в апозитивному відношенні. Проте первинне значення, про яке говорить Й. Курц, поступово нівелювалося. Наступним етапом розвитку слов'янських повних прикметників було їх функціональне зближення з іменними прикметниками, з одного боку, і виразне формальне розмежування, – з іншого. Потреба чіткого

розмежування флексій прикметників та іменників (морфологічний чинник), стала провідною тенденцією поступового поширення повних прикметникових форм. Думка Й. Курца про те, що праслов'янській мові, а також мові старослов'янській, яка дає в розпорядження дослідників найдавніший з хронологічного погляду писемний матеріал, не була властива категорія означеності/неозначеності в традиційному розумінні її основного сенсу, досить переконлива. Адже такий аргумент, як відсутність будь-яких формальних показників означеності/неозначеності при повторному вживанні іменників без відповідних прикметників з атрибутивним значенням, важко заперечити на користь колишнього протиставлення іменників за означеністю/неозначеністю як у праслов'янській, так і в давніх слов'янських мовах [4].

Окремі дослідники підтримують і захищають власне морфологічну, частково споріднену з поглядами Й. Курца, концепцію походження повних прикметників у праслов'янській мові, згідно з якою повні форми виникли як наслідок флексійного виділення прикметника із загальної категорії імен. Отже, поштовхом, першопричиною виникнення повних прикметників була не потреба розрізнення невідомого й відомого засобами спеціальної детермінації, а потреба морфологічного увиразнення прикметника, що повністю абстрагувався як самостійний лексико-граматичний клас. Основний мотив, з якого виходять прихильники власне морфологічної концепції, виявився, звичайно, завершальним, а тому й найбільш виразним, відчутним чинником в історії формування слов'янських повних прикметникових форм.

Свідчення писемних пам'яток старослов'янської мови, згідно з якими не можна беззастережно твердити про вираження категорії означеності як першопричину появи повних прикметників, можна вважати серйозним аргументом на користь того, що новий різновид прикметників, який у кінцевому результаті виступає як виразне морфологічне (словозмінне) явище, в основному впливає із внутрішніх процесів становлення граматичної системи праслов'янської мови. Інші ж чинники, зокрема спеціальний підсилювально-видільний характер ознаки в іменнику, з яким синтаксично поєднувався повний прикметник, були важливими супровідними, але не визначальними в історії розвитку прикметникових форм.

Повні форми, що стали специфічним вираженням прикметниковості як категоріальної ознаки окремого класу слів, стали в подальшому розвитку слов'янських мов важливим джерелом творення нових лексичних одиниць, основна семантика яких мотивується конкретним прикметниковим значенням повних форм.

У системі повних прикметникових форм української мови, які стали визначальними в розвитку її морфологічної будови, з одного боку, повною мірою зберігаються спільнослов'янські особливості словозміни, з іншого, у процесі історичного розвитку усталилися специфічні, тільки їй властиві засоби формального вираження відмінкових форм. До основних, власне українських рис у прикметниковій словозміні належать зокрема: 1) стягнені закінчення, що виявляються як основні, літературно-нормативні в Н. в. однини жіночого й середнього роду при факультативному стилістично підкресленому вживанні первинних з хронологічного погляду нестягнених закінчень; 2) окремі випадки відмінкової омонімії у формах однини, зумовлені як безпосередньо внутрішньо-парадигматичною транспозицією форм, так і дією фонетичних процесів; 3) варіантні відмінкові форми; 4) усталення критеріїв розмежування прикметникових форм за твердістю/м'якістю кінцевих приголосних основи тощо [1, с. 63].

На підставі відмінкових форм повних прикметників можна визначити основні принципи їх утворення. У частині форм повних прикметників без будь-яких змін зберігається вихідний принцип поєднання відмінкової форми іменного прикметника з відповідною повною відмінковою формою займенника. Цей принцип лежить в основі, зокрема, таких форм, як Н. в. одн. чол.-сер. роду *novъ – jь, novo-je*, Н. в. одн. жін. роду *nova-ja*; Зн. в. одн. жін. роду *novo-jo*; Р. в. одн. чол.-сер. роду *nova-jego*; Д. в. одн. чол.-сер. роду *novu-jetu*; М. в. одн. чол.-сер. роду *nove-jetъ*; Н. в. мн. усіх родів *novi-ji, nova-ja, novu-je*; Зн. в. мн. усіх родів – чол. *novu-je*, сер. *nova-je*, жін. *novu-ja*, Н. в. двоїни всіх родів: чол. *nova-ja*, жін. і середн. *nove-ji*.

Окрему групу становлять ті відмінкові форми, у яких засвідчено тільки другу частину відповідного займенника, а саме: Р. в. одн. жін. роду *novu-je (novu-jeje)*, Д. в. одн. жін. роду *nove-ji (nove-jeji)*; М. в. одн. жін. роду *nove-ji (nove-jeji)*; Р.-М. в. двоїни всіх родів *novu-ju (novu-jeju)*.

У частині відмінкових форм сформувалася незмінна основа на -у, до якої приєднується відповідна повна відмінкова форма займенника. До цих форм належать, зокрема, Ор. в. одн. чол.-сер. роду *novu-jimъ* (*novotъ-jimъ*); Д. в. мн. усіх родів *novu-jimъ* (чол.-сер. роду *novotъ-jimъ*, жін. роду *novatъ-jimъ*); Ор. в. мн. жін. роду *novu-jimi* (*novati-jimi*); М. в. мн. усіх родів *novu-jixъ* (чол.-сер. роду *novexъ-jixъ*, жін. роду *novaxъ-jixъ*); Д.-Ор. в. двоїни всіх родів *novu-jima*, Р. в. мн. усіх родів *novu-jixъ* (*novъ-jixъ*). Форма Ор. в. одн. жін. роду *novojо* повністю зберігалася з відповідною формою іменного прикметника.

В утворенні флексій повних прикметників Р., Д. і М. відмінків одн. жін. роду форморозрізнювального значення набули на завершальній стадії усталення відмінкових форм кінцеві склади займенникових елементів.

У єдності форми і значення проходить також процес вирівнювання відмінкових закінчень у множині. Необхідно зауважити, що Р. в. мн. не було властиве розрізнення родових форм морфологічними засобами як у прикметниковій, так і в займенниковій частинах. Згідно із загальною тенденцією до нівеляції автономного значення прикметникового й займенникового компонента морфологічним показником Р. в. мн. стало кінцеве звукосполучення -*ujixъ*. В Ор. в. мн. чол.-сер. роду відбувалося закономірне зрощення прикметникової форми на -у з займенниковою формою -*jimi*, унаслідок чого набуло форморозрізнювального значення в Ор. в. мн. звукосполучення -*ujimi*. Складнішим був процес формування Д. в. і М. в. чоловічого – середнього і жіночого роду, а також Ор. в. прикметників жіночого роду. В історично засвідчених формах цих відмінків немає слідів первинних іменних прикметників, що дало підставу вважати властиві їм прикметникові компоненти застиглими основами або ж поширювати на них надзвичайно сильний аналогічний вплив займенникової основи **kъ*-. Саме ці форми можуть служити основою для припущення про першорядне значення форморозрізнювальних чинників у стабілізації парадигми повних прикметників. Усім зазначеним відмінковим формам було властиве дублювання кінцевих звукових комплексів, що виконували форморозрізнювальну функцію, а саме: Ор. в. мн. жін. роду **novati-jimi*; Д. в. мн. чол.-сер. роду **novotъ-jimъ*;

М. в. мн. чол.-сер. роду **novexъ-jixъ*, М. в. мн. жін. роду **novaхъ-jixъ*. Пор. також Д.-Ор. в. двоїни чол.-сер. роду **novota-jima*, жін. роду **novata-jima*.

Матеріальну основу для закріплення цих відмінків у прикметниковій парадигмі складала кінцеві звукові комплекси займенникових компонентів, які не відрізнялися від звукових флексій, уживаних у відповідних відмінкових формах прикметникових компонентів.

Важливе місце у висвітленні історії відмінкових форм повних прикметників належить А. Лескіну, який заперечив думку Ф. Міклошича, згідно з якою відбувалися перетворення Н. в. одн. чол. роду на застиглу форму – основу для творення окремих відмінкових форм однини і множини повних прикметників. Він уважав, що історично засвідчені відмінкові форми із застиглою основою іменного прикметника (за Ф. Міклошичем) або утворені внаслідок аналогічного впливу (за Г. Ільїнським) справді виникли із закономірних давніх форм унаслідок випадіння у формах іменних прикметників елементів -м. (пор., наприклад, дію цього процесу у формі Ор. в. одн. чол.-сер. родів **novujimъ – novъmъ-jimъ*), зокрема випадіння -тъ у формі іменного прикметника хв., яким відповідали однакові за звучанням елементи в займенниковій частині. Згідно з поглядами А. Лескіна, головним у виникненні історично засвідчених форм повних прикметників було явище гаплогії у поєднанні з внутрішньо-аналогійними процесами вирівнювання прикметникової парадигми. Аналогічна дія виявилася, зокрема, у тому, що стара закономірна форма Р. в. мн. *novujixъ – (novъ-jixъ)* стала вживатися у значенні М. в. мн. *novejixъ – (novexъ-jixъ)*. Форми ж Д. в. мн. і Д. в. двоїни виникли як наслідок аналогічного впливу форм Р. й М. в. При цьому певну допоміжну роль у вирівнюванні прикметникової парадигми відіграли також займенники, які в Д. в. мн. і двоїни не мали особливих форм для трьох родів [13].

Очевидно, як і в інших відмінкових формах, матеріальною основою для закріплення цих відмінків у прикметниковій парадигмі були кінцеві звукові комплекси займенникових компонентів, які нічим не відрізнялися від звукових комплексів, уживаних у відповідних відмінкових формах прикметникових компонентів. У загальному процесі формального відмежування прикметника

в системі іменних частин мови, а також у зв'язку з поступовою втратою родових відмінностей у множині, яка вплинула на аналогічне вирівнювання прикметникового компонента у вигляді *пону-*, звукові комплекси-флексії *-ати*, *-отъ*, *-ехъ*, *-ахъ*, *-ота* виявилися надлишковими. Форморозрізнявальної функції набули відповідні звукові комплекси займенникового походження. На зміну ж старій системі відмінкових форм, у якій чітко розрізнялися іменний прикметник і виділювально-вказівний займенник, прийшла уніфікована прикметникова парадигма, яка зазнала нових змін протягом наступних етапів розвитку окремих слов'янських мов. Уніфікація прикметникових форм у зв'язку з поступовим занепадом відмінювання іменних прикметників і синтаксичною спеціалізацією їх вживання у предикативній функції супроводжувалася в давньоруській мові важливими морфологічними змінами в системі відмінкових закінчень повних прикметників. Відмінкові закінчення повних прикметників зазнали в період відокремленого розвитку східнослов'янської мовної спільності впливу відмінювання неособових займенників, що було свідченням тенденції до зближення форм споріднених за основною синтаксичною функцією лексико-морфологічних класів слів.

Професор Ф. Філін зазначав, що нові форми протягом певного часу повинні були функціонувати паралельно зі старими, причому такий стан по-різному виявлявся в окремих діалектах. «До часу появи давньоруської писемності старі форми були, мабуть, уже витіснені. Уніфікація відмінкових закінчень (у множині), стягнення, коливання у формах роду й числа, в розподілі прикметників за твердими і м'якими основами викликали багато нових діалектних ізоглос, пов'язаних як з цілими розрядами явищ, так і з окремими словами» [3, с. 411]. У давньоруській мові зберігалися дві прикметникові парадигми – іменна й займенникова. Варто підкреслити, що вживання коротких і повних форм не підлягало певним закономірностям, на підставі яких можна було б твердити про регулювання зазначених форм розрізнення категорій означеності/неозначеності. Активному вживанню іменних прикметникових форм сприяв власне синтаксичний чинник, тому що вони були обов'язковими у функції іменної частини складеного

присудка. В атрибутивній же функції виступали прикметники обох морфологічних різновидів. Із парадигматичного погляду виділялися присвійні прикметники, яким не були властиві повні форми.

Актуальність теми полягає не тільки в ретроспективному, а й у проспективному її спрямуванні. Докладне вивчення праць лінгвістів з історії морфологічних досліджень форм прикметника сприятиме подальшому розвитку цієї теми.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. **Грищенко А. П.** Прикметник в українській мові / А. П. Грищенко. – К.: Наук. думка, 1978. – 205 с.
2. **Мейє А.** Общеславянский язык / А. Мейє; [пер. 2-го фр. изд., пересмотр. и доп. в сотрудничестве с А. Вайаном; под ред. С. Б. Бернштейна]. – М.: Изд-во иностр. лит., 1951. – XVI. – 491 с.
3. **Филин Ф. П.** Происхождение русского, украинского и белорусского языков: историко-диалектологический очерк / Ф. П. Филин. – Л.: Наука, 1972. – 655 с.
4. **Kurz J.** Kotazce doby vzniku slovanskych slozenych a jejich puvodnino vyznamu / J. Kurz // Studie ze slovanske jazykovedy. Sbornik k 70 narozeninam akademika Frantiska Travnicka. – Praha, 1958. – S. 213–218.
5. **Leskien A.** Grammatik der altbulgarischen Sprache / A. Leskien. – Heidelberg, 1909.

Надійшла до редколегії 04.03.2013